

Отримано 30.06.2025
Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.092
з.п.н., проф. Петрошко Ж.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.092
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Петрошко Жанні Василівні

Рецензія

Спіріної Тетяни Петрівни, кандидата педагогічних наук, доцента,
завідувача кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію
Харківської Тетяни Андріївни «Профілактика деструктивних конфліктів
учнівської молоді із застосуванням відновних практик», подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань

23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота

1. Актуальність дисертаційного дослідження

На тлі соціальних негараздів та повномасштабної війни в Україні поширеність явища деструктивних конфліктів серед учнівської молоді створює нові виклики для учнівської молоді, включаючи: соціальний тиск, емоційні навантаження та конфліктні ситуації. Деструктивні конфлікти можуть негативно позначитися на психічному стані учнівської молоді, їхньому освітньому процесі та загальній атмосфері в закладі освіти.

Підвищена тривожність, зумовлена нинішніми подіями в країні, значно впливає на психоемоційний стан учнівської молоді: спостерігається,

підвищений рівень стресу, дратівливість, агресивна поведінка, що формують тенденцію вирішення конфліктів використовуючи насильницькі методи поведінки. У цьому контексті відновні практики, які спрямовані на залучення учасників конфлікту до співпраці, взаєморозуміння та пошуку конструктивних рішень, стають важливим інструментом профілактики деструктивних конфліктів в освітньому середовищі.

Варто наголосити, що актуальність теми дослідження Харківської Тетяни Андріївни зумовлена через поширення конфліктів, які не вирішуються належним чином, мають деструктивну характеристику і викликають негативні наслідки.

Отже, дисертаційне дослідження Тетяни Андріївни Харківської відповідає державним потребам щодо науково-дослідної діяльності та виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні» (2021–2026 рр.) (державний реєстраційний номер: 0121U112043).

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних)

Як найбільш істотні наукові результати виконаного дисертаційного дослідження вважаємо за доцільне відзначити такі: у дисертації вперше визначено профілактику деструктивних конфліктів серед учнівської молоді як систему науково і методично обґрунтованих заходів соціально-педагогічного, психологічного та правового характеру, спрямованих на виявлення, аналіз і мінімізацію чинників, які сприяють виникненню деструктивних конфліктів, а також на формування в учнівської молоді навичок конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, розвитку емоційної компетентності, зниження рівня агресії, що дозволить забезпечити сприятливе освітнє середовище; цілісно розкрито проблему профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді із застосуванням відновних практик у закладах загальної середньої та професійно-технічної

освіти; обґрунтовано умови профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик (методичну, організаційну, педагогічну, психологічну, соціальну), форми та методи впровадження цих умов; охарактеризовано критерії профілактики деструктивних конфліктів.

Варто зазначити, що у дисертації подальшого розвитку набули форми та методи впровадження програми профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик; узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування відновних практик у закладах освіти; форми міждисциплінарної та міжсекторної взаємодії, спрямованої на профілактику деструктивних конфліктів серед учнівської молоді.

Отже, новаторство рецензованої праці полягає у розробленні й впровадженні інструментарію для профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Результати рецензованого дослідження є важливим внеском у розвиток теорії та практики галузі соціальної роботи в Україні. На теоретичному рівні дисертація Харківської Тетяни Андріївни вирізняється обґрунтуванням сутності відновного підходу при запобіганні й вирішенні конфліктів та специфіки застосування відновних практик в закладах освіти.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в розкритті проблеми профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді та обґрунтовано їх сутність; охарактеризовано теоретичні основи профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді та проаналізовано чинники, наслідки та особливості прояву.

Проаналізовано основні чинники, що зумовлюють виникнення деструктивних конфліктів, які згруповано у шість категорій: вікові (емоційна нестабільність, потреба в самоствердженні), соціальні (сімейні конфлікти, булінг, дискримінація), комунікативні (дефіцит ефективних стратегій спілкування), особистісні (агресивність, тривожність, імпульсивність),

психологічні (стрес, депресивні стани, емоційне вигорання) та освітньо-виховні (авторитаризм у взаємодії педагогів з учнями, конкуренція, низький рівень довіри).

Здійснено характеристику умов, що забезпечили реалізацію програми профілактики деструктивних конфліктів, базованої на відновних практиках. Це стало можливим завдяки впровадженню визначених умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді: методичної, організаційної, педагогічної, психологічної та соціальної, які в сукупності створили сприятливе підґрунтя для ефективного впровадження відновних практик.

Для оцінки ефективності умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді були використані критерії: сформованість компетентності учнів щодо мирного вирішення конфліктів і безпечність і сприятливість освітнього середовища.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні й впровадженні інструментарію для профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик; апробації умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик; реалізації програми профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння» у створених умовах.

Також, результати дослідження засвідчили необхідність постійного моніторингу емоційного клімату в освітньому середовищі й підтримки сталого функціонування відновних практик як частини освітньої політики попередження насильства, булінгу й деструктивної поведінки.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлена ґрунтовним опрацюванням теоретичних джерел та їх глибоким аналізом. Наукові положення, висновки та результати, які представлено у дисертації Тетяни Андріївни Харківської, оцінюємо як теоретично і

емпірично обґрунтовані й достовірні. Вони базуються на використанні загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, як от: теоретичні – аналіз, систематизація, класифікація, узагальнення, моделювання; емпіричні опитування учнівської молоді, анкетування фахівців, формувальний експеримент, кількісний дескриптивний аналіз.

Одержанню достовірних результатів також сприяв якісний аналіз відповідної джерельної бази, зокрема, монографій, дисертацій, публікацій у фахових періодичних виданнях, апробаційних матеріалів зарубіжних та українських дослідників.

Обґрунтовані Харківською Тетяною Андріївною результати дослідження забезпечують новизну і вірогідність загальних висновків дисертації і загалом не викликають сумніву.

Отже, наукові положення й висновки вважаємо теоретично обґрунтованими та достовірними. Фактів, які б свідчили про недостовірність наведеної у дисертації інформації, не виявлено.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Визначені у дисертації завдання здобувачка виконала на високому рівні. Вона чітко сформулювала мету дослідження, для її досягнення вдало визначила завдання та обрала доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Харківська Тетяна Андріївна опанувала методологію наукової діяльності, уміло застосовує її на практиці.

Зазначене вище засвідчує, що Тетяна Андріївна Харківська набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей самостійного дослідника, необхідних для доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Вважаємо, що поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, що підтверджує володіння здобувачкою теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку, а

Харківська Тетяна Андріївна є самостійним науковцем, яка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні положення та результати дослідження висвітлено у 12 наукових і науково-методичних працях: 3 наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, які включені на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 9 публікацій(дві у співавторстві), у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Усі публікації Харківської Тетяни Андріївни мають авторитетне та фахове апробування під час науково-практичних конференцій, семінарів і форумів різного рівня, в яких вона брала участь, відображають визначені нею ідеї, проаналізований матеріал, зроблені висновки.

Основні результати дисертаційної роботи обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, 2021–2025 рр.).

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертація Харківської Тетяни Андріївни складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, переліку скорочень та умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (273 найменувань, з них 38 – іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг роботи становить 315 сторінок, з них основного тексту – 207 сторінок, 11 додатків – 60 сторінок, 14 таблиць і 20 рисунків.

Послідовність і логіку викладу тексту дисертації визначено необхідністю вирішення поставлених завдань дослідження. У контексті дослідження розкрито проблему профілактики деструктивних конфліктів

серед учнівської молоді та охарактеризовано теоретичні основи профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді та проаналізовано чинники, наслідки та особливості прояву.

Зазначено, що особливістю прояву деструктивних конфліктів є їхня латентність, емоційна напруженість, циклічність та схильність до ескалації, що вимагає системного підходу до їх профілактики із застосуванням відновних практик.

Проаналізовано принципи, механізми та форми реалізації відновних практик, таких як відновні Кола, медіація та медіація однолітків, а також розкрито їх вплив на формування безпечного освітнього середовища, що проявляється у зниженні рівня конфліктності, зменшенні проявів деструктивної поведінки, підвищенні рівня довіри між учасниками освітнього процесу, формуванні навичок конструктивної взаємодії, розвитку емпатії та почуття відповідальності за власну поведінку.

Дисертаційна робота Харківської Тетяни Андріївни виконана на високому професійному рівні, містить цінні наукові результати. Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, висвітлених у розділах, а відтак, поширюють їх зміст і важливість у контексті висунутих авторкою позицій.

Роботу вирізняють численні таблиці, схеми, рисунки, змістовні додатки, які покращують візуальне сприйняття дисертації і є цінним матеріалом для теоретиків і практиків соціальної роботи.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Висловлені у дисертації положення та ідеї є самостійними, виваженими, добре продуманими, експериментально перевіреними й оригінальними. Аналіз тексту дає підстави констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності вповні.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення здобутих дисертанткою результатів дослідження, все ж вважаємо за доцільне назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У підрозділі 1.2 «Теоретичні основи профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді» зазначено, що завдання профілактики деструктивних конфліктів можуть реалізовуватися через соціально-педагогічний, психологічний та інтегративний підходи. На нашу думку, якби визначені підходи мали б узагальнення у вигляді схеми чи таблиці, це б оптимізувало сприйняття матеріалів дослідження.

2. У дисертаційному дослідженні визначено критерії та показники ефективності умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді. Проте, технології відбору саме цих показників та критеріїв, на нашу думку, потребують пояснення.

3. Здобутками рецензованої роботи є модель профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик, яка розроблена Тетяною Андріївною Харківською з метою перевірки умов профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді засобами відновних практик. Однак, на нашу думку, досліджувана проблема могла б дати більш продуктивне значення, якби авторка детальніше описала, які форми та методи були найбільш ефективними щодо забезпечення кожної умови.

4. Авторкою добре проаналізовано міжнародний та український досвід впровадження відновних практик у закладах освіти. На нашу думку, робота значно виграла б, якщо авторка визначила шляхи імплементації такого досвіду в Україні.

Зазначені побажання й зауваження не є категоричними та не знижують теоретичної й практичної цінності проведеного дослідження, яке є цілісним, має незаперечну наукову новизну та практичне значення.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Констатуємо, що здобувачка, Тетяна Андріївна Харківська, має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Вона здатна самостійно проводити дослідження, робити висновки й доводити свою наукову позицію. Неабияке значення має вміння дослідниці бачити проблемні питання та визначати перспективи дослідження.

Усі представлені нами міркування мають характер не зауважень, а швидше – є роздумами щодо актуальності теми та здобутих результатів дисертаційного дослідження Харківської Тетяни Андріївни.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Незважаючи на висловлені дискусійні положення та рекомендації, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної теорії та практики соціальної роботи, науковій новизні та практичному значенні. Дисертаційне дослідження Харківської Тетяни Андріївни відповідає вимогам МОН України до науково-дослідницьких праць.

Дисертація «Профілактика деструктивних конфліктів учнівської молоді із застосуванням відновних практик» є завершеною науковою працею, у якій її авторка, Харківська Тетяна Андріївна, отримала нові науково обґрунтовані та експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. а № 155/30023, а її авторка,

Харківська Тетяна Андріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231
Соціальна робота.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Тетяна СПІРИНА

